

Eşek Kelimelerin Hikayeleri 15

— ylmztzgl · 07 Mayıs 2026

Eşek (Equus asinus)

atgiller ailesinden, insanlığın yaklaşık 5000 yıldır yük taşıma, binek ve tarım işlerinde kullandığı, dayanıklılığıyla bilinen evcil bir hayvandır.

Tüm yönleriyle eşek:

- **Biyolojik Tanım:** Atgiller familyasının bir üyesidir. Atla benzerlik gösterse de daha uzun kulakları, daha kısa yelesi ve farklı bir kuyruk yapısı vardır.
- **Kültürel/Kırsal Rolü:** Anadolu'da ve dünyanın birçok yerinde "çiftçinin kanadı" olarak bilinir. Sarp arazilerde, dar yollarda ve ağır yüklerin taşınmasında; atın veya makinenin gidemediği yerlerde kullanılır.
- **Karakteristik Özellikleri:** Çok inatçı olduğu düşünülse de aslında tehlike sezdiklerinde veya yorulduklarında durmayı tercih ederler. Bu da onları temkinli ve dayanıklı yapar.
- **Mecazi Anlamlar:**
 - o **Anlayışsız/Kaba:** Argo veya günlük dilde, bazen anlayışsız ya da kaba kimseleri tanımlamak için kullanılır.
 - o **Dayanıklılık:** "Eşek gibi" ifadesi, bir işi zor da olsa büyük sabır ve dirençle yapmak anlamında kullanılır.
- **Tasavvuftaki Yeri:** Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde eşek, dünyevi arzularına yenik düşen, nefesine esir olmuş insanı temsil eder.

Özetle: Eşek; insanlık tarihine hizmet etmiş, zor şartlara dirençli, inatçı ama aynı zamanda sabırlı, çok yönlü bir yük hayvanıdır.

Eşek

Ad

Hayvan bilimi (zoooloji) terimi: Atgillerden, attan küçük; irice başlı, uzun kulaklı, yük ve binek hayvanı.

Mecaz: İncelikten uzak, yeteneksiz, inatçı, kaba kimse.

Eşekler, atlardan yaklaşık 3000 yıl önce evcilleştirilmiştir. Peki bu sevimli hayvanın isminin kökeni nedir?

Eskiden "işek" denirdi; günümüzde de bazı Türkî devletlerde "işek" şeklinde kullanılmaktadır.

Etimolojik olarak baktığımızda:

Eski Türkçe eşgek ("yürüyen, yük hayvanı") sözcüğünden evrilmiştir. Bu kelime, Eski Türkçe eş- ("at vb. yorga yürümek") fiiline getirilen +(g)ak ekiyle türetilmiştir.

Ek açıklama:

Anlam bağı açısından "merkeb" (taşıyıcı), "çapra" (dört ayaklı) gibi kelimelerle karşılaştırılabilir. Moğolca elçiğen (aynı anlamda) benzer yapıdadır.

5. yüzyıldan itibaren Ermenice éş ve küçültme hâli işak ile ses benzerliği bulunsa da bu durumun tesadüf olduğu düşünülmektedir. Sümerce anşe ve Latince asinus ile ilişkilendirme denemeleri ise başarısızdır.

Bu görüşler Nişanyan tarafından bu şekilde açıklanmaktadır.

Peki, ikna olmadığımız durumlarda ne yapıyoruz? Konuyu kendi bakış açımızla yeniden ele alıyoruz.

Eşek ve atın evcilleştirilmesi, insanlık tarihinde taşımacılık ve tarımı kökten değiştiren iki ayrı süreçtir.

Eşekler, atlardan yaklaşık 3000 yıl önce evcilleştirilmiştir.

Detaylar:

1. Eşek ne zaman ve nerede evcilleştirildi?

- Zaman: Yaklaşık 7000 yıl önce (MÖ 5000 civarı).
- Yer: Doğu Afrika, Kenya ve Afrika Boynuzu. Afrika yaban eşeğinin (*Equus africanus*) evcilleştirilmesiyle başlamıştır.
- Yayılım: MÖ 3000 civarında Mezopotamya ve Mısır'a yayılmıştır.

2. At ne zaman ve nerede evcilleştirildi?

- Zaman: Yaklaşık MÖ 4000–2200 yılları arasında. Yaygın kullanım MÖ 2200 civarında başlamıştır.
- Yer: Avrasya bozkırları (Güneybatı Rusya, Ukrayna ve Batı Kazakistan – Botai kültürü).
- Türkler ve at: Bazı araştırmalar, atın evcilleştirilmesinde Orta Asya Türklerinin önemli rol oynadığını belirtir.

Özet tablo:

Hayvan

Tahmini evcilleştirme zamanı

İlk evcilleştirme bölgesi

Eşek

MÖ 5000 (7000 yıl önce)

Kuzey/Doğu Afrika

At

MÖ 4000–2200

Avrasya bozkırları

Eşekler, ağır yük taşıma kapasiteleri sayesinde insanlığın ilk lojistik ihtiyaçlarını karşılamış; atlar ise daha sonra ulaşım ve askerî alanlarda büyük rol oynamıştır.

Eşek kelimesinin kökeni:

Eşek kelimesi Eski Türkçe kökenlidir ve “yürüyen/yük taşıyan” anlamındaki eşgek sözcüğünden türemiştir. Bu kelime, eş- fiiline getirilen +(g)ak ekiyle oluşturulmuştur. Moğolca elçigen ile benzer yapıdadır.

Detaylar:

- Köken: Eski Türkçe eşgek
- Fiil kökü: eş- (yürümek)
- Tarihsel kullanım: Orta Türkçede eşgek/eşyek, Kıpçakçada eşek
- Türk dillerinde yayılım: Azerice eşşäk, Kırgızca eşek, Çuvaşça aşak

Kelime Türkçeden başka dillere de geçmiştir:

- Rusça: іşак
- Bazı Farsça lehçeleri: eşek/aşak

Ermenice ile benzerlik tartışmalı olup kesin bir bağ kabul edilmemektedir.

Sonuç:

Eşek kelimesi, dışarıdan alınmış bir kelime değil; öz Türkçe kökenli olup zamanla çevre dillere yayılmıştır.

Bu bilgiler ışığında şöyle düşünebiliriz:

Türkler göçebe bir toplum oldukları için atı ve eşeği hayatlarına erken dönemde dahil etmişlerdir. Eski Türkçede kısa heceli köklerle adlandırma yaygındır (at, ot, it, aş, eş, iş vb.).

Bu açıdan bakıldığında, benim yorumum ...

eşeklerin “iş için kullanılan hayvan” olması nedeniyle veya iş yaparken eşlik etmesi anlamında , “iş + ek” → “işek” → “eşek” şeklinde adlandırılmış olması akla yatkın bir yorumdur.

Yine geldik bir kelimenin hikâyesinin sonuna.

Sürçi lisan ettiyse af ola,

Kalın sağlıcakla.